

Carles Miret i Estruch

L'annexió de Beniopa i Benipeixcar a Gandia en 1965: un procés unilateral d'anastomosi urbana

El 1965, és a dir, ara fa 50 anys, va tenir lloc una de les alteracions més importants del mosaic municipal de la comarca de la Safor. Es tracta de la dissolució i immediata annexió de Benipeixcar i Beniopa, que fins llavors havien estat municipis independents i amb personalitat jurídica pròpia, a Gandia (Annex 1).

Cal emmarcar l'assimilació d'aquests dos ajuntament en un context històric i polític molt contret, el dels plans de desenrotllisme en la vespra d'una certa "liberalització" de la dictadura franquista, que propiciaren un esponerós i desordenat procés d'expansió urbana. No manquen abundants exemples en altres ciutats de l'estat espanyol: Madrid, per exemple, s'annexà entre 1947 i 1954 un total de 14 municipis veïns.

Aquest esdeveniment suposà doncs un gran trasbals, un veritable sotrac identitari i geopolític, que es manifestava a través de l'enfrontament antagònic de dos paradigmes de desenvolupament: l'expansió urbana de les grans *polis* front el manteniment d'una economia agrària més arrelada en les petites poblacions. Però la rellevància d'aquesta annexió no ens pot fer oblidar les diferents tendències centrípetes i centrífugues que jalonen la singladura dels termes de les ciutats i pobles i els diferents canvis de concepció de les categories urbanes al llarg del temps.

Fet i fet, des de la seua fundació, Gandia s'havia erigit com a cap d'un terme general, hereu aproximat del districte castral del *hisn* andalusí de Bairén, dins del qual s'inclouïen moltes alqueries, rafals i nuclis poblats com Beniopa i Benipeixcar, ambdós part de l'antic senyoriu de n'Hug de Cardona.

L'autonomia de les diverses unitats de població que havien constituït el ducat es remunta a mitjans del segle XVIII. El desllindament i la delimitació no es féu sense conflictes feters i dissensions amb la ciutat nodrissa. Aquesta és una de les causes de la tensa picabaralla entre els anys 1793 i 1805 entre Gandia i Beniopa per la possessió de Marxuquera –i que Be-

niopa perdé premonitòriament tal i com sancionà el definitiu amollonament del 1836— i del plet per l'Alqueria de Martorell que enfrontà Benipeixcar i Beniopa.

Context històric

El creixement de Gandia és part d'un procés d'urbanització secular que afectà pregona-ment altres aglomeracions properes (Torres, 1999: 217-18). Per entendre la cartografia del poblament comarcal cal tenir ben present la pervivència una compartimentació municipal anacrònica, nascuda encara en l'Antic Règim (segle XVIII), que havia configurat municipis amb superfícies exigües, sense quasi terme.

La derrota el 1939 del govern legal i legítim de la Segona República tingué, a escala local, uns efectes directes i força controvertits sobre les polítiques de planificació urbana. Aquesta nova concepció no trigà a manifestar-se amb la projecció de l'exemple urbà de Gandia (1940), consensuat, coordinat i custodiat per l'ajuntament gandià (1942) en previsió de la configuració d'una futura conurbació en què no podien deixar-se de banda els municipis adjacents a la capital de la Safor (Soler, 2011: 57-61). L'estratègia de creixement de Gandia se centrà doncs en dos direccions: la platja cap al nord-est i els pobles del sud-oest (Banyuls, 1986).

No fou però fins el 26 de juny del 1963 quan els regidors de Gandia anaren per feina i confeccionaren un expedient d'annexió que analitzava el context clar de dependència de Benipeixcar respecte a Gandia; *“Benipeixcar confunde su núcleo urbano con el de Gandia, por el desarrollo de las edificaciones”* on es matisava, però, la situació no tan evident de subordinació i de continuïtat espacial en els casos de Beniopa i de Benirredrà.

Aquesta moció, presentada en ple, argüia l'interès públic i una vida en comú (en espectacles, per exemple), com demostrava la continuïtat dels carrers dels tres pobles per la superació de les fites dels nuclis històrics de Beniopa i Benipeixcar segons l'ordenament urbà de Gandia. El 14 de novembre del mateix any s'envià una circular des de l'Ajuntament de Gandia a Beniopa, Benipeixcar i Benirredrà on s'expressava la voluntat d'absorció unilateral de les tres localitats. A més a més, els regidors gandians disposaven de l'article 13 de la Llei de Règim Local, fet a mesura de les grans ciutats, que podia esgrimir-se a l'hora d'engegar processos d'assimilació urbana. Només calia l'acord entre dos consistoris, no cal dir sota quin tipus de coacció, i sense cap necessitat de consultar els veïns sobre la conveniència de la unió.

Tres municipis un xic diferents

Beniopa era la tercera població de l'Horta de Gandia el 1960 amb poc més de 3600 habitants. El seu origen es remunta a una alqueria andalusina fortament vinculada al castell de Bairén que, després de la conquesta jaumina, fou objecte de nombroses donacions. El 1323 s'inclogué en el senyoriu de Gandia després de la donació a Pere de Ribagorça i en les dècades posteriors passà a altres famílies nobles com els Cardona, fins al seu definitiu traspàs als Borja. El 1609, amb l'expulsió de la comunitat de cristians nous o moriscos, suposà un colp duríssim a aquesta població que tanmateix es rescabala demogràficament de mica en mica.

Beniopa, a mitjan segle XX, tenia pautes de creixement molt semblants a les de Gandia, sobretot en els punts extrems de l'eixample del Prado i del Passeig de les Germanies.

Benipeixcar posseeix una trajectòria històrica paral·lela a la de Beniopa encara que amb diferències bastant notables. Hereva també d'una antiga alqueria andalusina, Benipeixcar fou donada a n'Hug de Cardona, nét del duc de Gandia Alfons el Vell, el 1407 (Soler, 2011). Amb posterioritat passà a mans de Pere Martorell tot incorporant-se a un senyoriu compartit amb Beniopa i el Real que, igualment, patiria la pressió fiscal i jurisdiccional de Gandia.

A les acaballes del segle XV la duquessa Maria Enríquez i de Luna recuperà el senyoriu de Benipeixcar amb la intenció d'eixamplar el seu ducat. Unes excavacions arqueològiques per part del Museu Arqueològic de Gandia en la necròpolis mudèjar de Benipeixcar han tret a la llum una gran quantitat d'inhumacions d'aquesta cronologia que malauradament resten inèdites (Soler, 2011: 76-77). Una cinquantena de llars morisques foren desocupades a conseqüència de l'expulsió del 1609 i de mica en mica repoblades de cristians, entre ells molts d'origen italià. El seu terme fou delimitat amb precisió el 1740 i la revisió de l'Institut Geogràfic Cadastral de 1943 ofería una superfície de 49 fanecades sense cap problemàtica de fites o amollonaments amb pobles veïns, pel que el seu atermenament era un dels més evidents de la comarca.

En els últims anys de la seua existència com a municipi independent, Benipeixcar veié créixer acceleradament la seua població fins arribar a ultrapassar els 2000 habitants. L'Ajuntament de Benipeixcar va redactar un Pla Triennal entre els anys 1956 i 1958, també anomenat "pla d'actuació municipalista", que ens serveix de guia exhaustiva de les necessitats del municipi en relació amb el seu desenvolupament i evolució abans de l'annexió a Gandia. En ell podem constatar avanços previs com la construcció del grup escolar "San Cristóbal" (1957), l'obertura de nous carrers, l'ampliació de l'enllumenat públic, l'embelliment de la plaça de José Antonio (actual plaça de Benipeixcar), la construcció del nou ajuntament, l'aixecament d'un grup de 42 vivendes protegides (30 per a obrers i 12 per a llauradors, que

costaren 2 milions de pessetes i que foren adjudicades el 1959), l'escorxador, etc., amb la idea d'incrementar la importància del nucli històric i del poble en conjunt.

L'Ajuntament de Benipeixcar, encapçalat per Fernando Mañó Valls, era ben conscient que l'edificació i l'increment del parc urbà restava camps d'horta. Per això preveia que en els propers anys desapareixeria totalment la superfície conreada, fet que es vinculava amb la migradesa del terme, a la pobresa forestal o ramadera i a la dependència de l'Horta de Gandia.

I fou justament aquesta major dependència allò determinant: la majoria de la població escolar estava matriculada al col·legi de Gandia; es defensava la necessitat de tancar el cementeri, mantingut a dures penes per la parròquia, i la necessitat de municipalitzar-lo; no es disposava de mercat, per la proximitat del de Gandia; la línia d'autobusos entre Gandia, Benipeixcar, Beniopa, Benirredrà i el Real de Gandia feia que les comunicacions depengueren sempre de Gandia i, a més, la carretera atresorava el bo i millor de l'activitat industrial i comercial de Benipeixcar (magatzems, cellers, tallers, etc.) pel que era inevitable que el poble s'orientés envers un dels eixos més importants d'articulació de la comarca i de Gandia, l'eixida cap a Albaida.

Finalment, també podem retrotraure l'origen de Benirredrà a una alqueria andalusina dependent del castell de Bairén. Jaume II el Just va concedir el senyoriu el 1323 al seu fill Pere de Ribargorça. Com Benipeixcar, la propietat del senyoriu fou transferida a Maria Enríquez el 1503 i al llarg del segle XVI la jurisdicció del poble fou compartida pels jurats de la Vila d'Ontinyent i pel Capítol de la Seu de València.

Com a la resta de localitats, el moment de l'expulsió fou el detonant d'una forta crisi demogràfica i econòmica en perdre la totalitat de 60 famílies morisques, encara que no s'arribà a despoblar. A finals del segle XVII Francesc Escrivà va unificar el poder senyorial i ja en el segle XVIII els Escrivà van emparentar-se amb els comtes de Ròtova, amos de senyoriu fins a la dissolució del règim feudal en el segle XIX.

Taula: localitat, extensió i població segons el cens de 1960 (Torres, 1999).

Localitat	Extensió (km ²)	Població
Beniopa	1,24	3.600
Benipeixcar	0,48	2.000
Benirredrà	0,39	930
Gandia	61,45	26.000

Davant el context descrit, les reaccions dels tres pobles foren airades però lògicament cap d'ells va poder oposar resistència activa. La repressió policial i dels tribunals de justícia franquistes hagueren escapçat ràpidament qualsevol intent de rebel·lió.

L'Ajuntament de Beniopa i el seu alcalde Casimir Garcia defensaren fins a l'últim moment l'autonomia administrativa. Presentaren diversos recursos en va i preparen el pressupost municipal del 1966, tot fent abstracció de la moció de l'Ajuntament de Gandia, que finalment restà "sin efecto" (Garcia-Oliver, 2015: 105). D'aquesta manera tractava d'evidenciar que no pretenia retre's als dissenys de Gandia. L'obtenció del carrer de Sant Jordi —conegut popularment com el carrer dels banquers— que donava al carrer Abat Solà a l'altura de la séquia de la Pelleria, fita divisòria entre ambdós termes municipals, fou la darrera de les accions de protesta de Beniopa i un dels pretextos esgrimits per Juan Lorente, l'aleshores batlle de Gandia, per a dissoldre la corporació beniopera (Selfa, 2015: 106).

Benirredrà aconseguí resistir-se perquè els seus nuclis històrics no eren adjacents. Ja des del moment de la lectura de l'expedient incoat per l'Ajuntament de Gandia el 14 de novembre del 1963 havia deixat ben palès que el cas de Benirredrà no s'atenia a llei. L'alcalde Juan de Dios Soria Coronado i la resta de la corporació per unanimitat recorria a l'articulat de la mateixa Llei de Règim Local per emetre un informe el 18 de setembre de 1964 on s'afirmava que "*no procede la fusión pretendida. A más de ello, el Art. 9 indica que la fusión será en municipios limítrofes, situación que tampoco se da en nuestro caso, por cuanto entre los términos de Gandía y Benirredrá se encuentran los extensos campos que forman los términos de Beniopa y Benipeixcar. Esta realidad geofísica es reconocida por el Excmo. Sr. Gobernador Civil en su informe*" (Frasquet i Gil, 2006: 257).

La bateria d'al·legacions de Benirredrà insistien en la millor posició del poble respecte de moltes millores en serveis que hipotèticament li podia portar l'annexió a Gandia. Així, disposava d'aigua potable, el traçat del clavegueram i de l'asfaltat dels carrers era imminent, el col·legi de Reverendas Madres Esclavas del Sagrado Corazón era un centre docent d'alt prestigi i d'atenció diària i, sobretot, era l'única de les quatre localitats implicades que tenia confeccionat i aprovat un Pla General d'Ordenació Urbana (1955). Finalment, proposava la conformació salomònica d'una mancomunitat dels quatre municipis (Frasquet i Gil, 2006) que consolidara alguns serveis ja mancomunats que compartia amb Benipeixcar.

Al capdavall, els informes recollits pel Govern Civil de València foren favorables a l'annexió o agregació de Beniopa i de Benipeixcar. El Servei Provincial d'Inspecció i Assessorament de les Corporacions Locals va al·legar els escassos pressupostos i les dificultats per a engegar projectes de millora o condicionament i dotació d'infraestructures. El Consell de Ministres va aprovar l'agregació de Benipeixcar i Beniopa mitjançant el decret governamental 1122/1965, de 8 d'abril, però exclougué Benirredrà perquè els nuclis urbans no

fitaven (Annex 2), tot i que Gandia va fer el barri de cases del Cor de Jesús amb la intenció de prosseguir més endavant amb l'ofensiva.

Epíleg

Amb el decret sotasignat per Franco ja no hi havia marxa enrere. Les corporacions de Beniopa i de Benipeixcar es reuniren amb la de Gandia en sessió plenària el 26 de novembre, per ordre expressa del Governador Civil, en una veritable escenificació de genuflexió definitiva i l'acta formal i inapel·lable de dissolució d'ambdós municipis. Això sí, es nomenà una comissió liquidadora per a cada poble, composta per alcalde, secretari i interventor, i amb només vuit dies de temps fer enllestir la tasca.

El fet que es tractara d'una dissolució i no d'una fusió tingué conseqüències directes sobre la pèrdua de representativitat de Beniopa i de Benipeixcar al ple de Gandia ja que els regidors no s'integraren sinó que desapareixien *de facto*. Ni tan sols es va escollir un alcalde pedani, que hauria d'esperar a la designació d'Àngel Aparisi el 1967 al cas de Beniopa (Sella, 2015: 108).

Beniopa començà a denominar-se ignominiosament de la Magdalena a partir de l'església parroquial dedicada a Santa Maria Magdalena. Afortunadament, aquest canvi imposat en la toponímia, amb idea d'esborrar la identitat i l'antiga autonomia de la localitat, no arrelà ni popularment ni administrativament. El 1979, amb les primeres eleccions locals democràtiques, els processos d'agregació urbana s'aturaren *sine die* (Nel·lo, 1997).

ANNEX 1

ELS ARXIUS HISTÒRICS DE BENIOPA I DE BENIPEIXCAR

L'Arxiu Històric de Gandia conserva els arxius municipals de Beniopa i de Benipeixcar perfectament diferenciats i identificats (AADD, 2007). Els documents de Beniopa estan datats entre els anys 1800 i 1965, mentre que els de Benipeixcar abasten l'interval entre 1818 i 1965.

ARXIU MUNICIPAL DE BENIOPA

Volum i suport: 20 metres lineals ocupats per 392 unitats d'instal·lació. Més en concret: 292 llibres, 96 caixes i 4 carpetes.

Resum del contingut i de les sèries més importants: actes capitulars (1885-1965); correspondència (1898-1965); documentació comptable i impositiva (1800-1965). Jutjat de pau (1943-1965); Agricultura, ramaderia i abastaments (1827-1964); associacions (1931-1943); beneficència (1933-1962); sanitat (1904-1936); instrucció pública (1935); exèrcit i ordre públic (1820-1965); població (1880-1965); eleccions (1911-1965); obres i urbanisme (1856-1965).

ARXIU MUNICIPAL DE BENIPEIXCAR.

Volum i suport: 12,5 metres lineals ocupats per 294 unitats d'instal·lació, ço és, 222 llibres, 69 caixes i 3 quaderns.

Resum del contingut i de les sèries més importants: ordenació del govern (1849-1956); actes capitulars (1846-1965); correspondència (1860-1965); documentació comptable i impositiva (1838-1965); Jutjat de pau (1937-1965); agricultura, ramaderia i abastaments (1879-1964); associacions (1939-1965); beneficència (1939-1965); instrucció pública i cultura (1873-1964); exèrcit i ordre públic (1886-1965); territori i població (1836-1965); eleccions (1835-1963); indústria i comerç (1898-1964); obres i urbanisme (1859-1965).

ANNEX 2

DECRETO 1122/1965, de 8 de abril, por el que se acuerda la incorporación de oficio de los Municipios de Beniopa y Benipeixcar al de Gandía y se deniega la del Municipio del de Benirredrá (Valencia).

El Ayuntamiento de Gandía acordó promover expediente para incorporar de oficio a su Municipio los términos municipales de Beniopa y Benipeixcar, todos de la provincia de Valencia, fundándose en la confusión de edificaciones y existencia de una vida en común entre los vecindarios.

Sustanciado el expediente con arreglo a los trámites prevenidos en la Ley de Régimen Local y Reglamento de Población y Demarcación Territorial de las Entidades Locales, los Ayuntamientos afectados acordaron oponerse a las pretensiones de la Corporación municipal de Gandía, y la Diputación Provincial y Gobernador Civil se pronunciaron en favor de la incorporación. La Delegación Provincial de la Vivienda, en la faceta urbanística de su competencia, estimó la conveniencia de la anexión, y por su parte, el Servicio Provincial de Inspección y Asesoramiento de las Corporaciones Locales puso de relieve que la medida permitirá una mejor atención a los servicios municipales.

La confusión de núcleos urbanos entre Beniopa y Benipeixcar con Gandía, utilización por estos Municipios de servicios e instalaciones de Gandía, facilidad de acometer obras comunes bajo una acción administrativa unitaria en las zonas que se confunden y posibilidad de que el Municipio de Gandía mejore y amplíe con la anexión los servicios de los indicados términos son hechos de acusada relevancia puestos de manifiesto en el expediente, que configuran, al menos, los notorios motivos de conveniencia económica y administrativa exigidos en el apartado c) del artículo trece, en relación con el catorce, de la Ley de Régimen Local, para que se pueda imponer de oficio la incorporación por lo que se refiere a aquellos dos Municipios.

En cuanto al Municipio de Benirredrá, la circunstancia de que actualmente no sea limítrofe con el término de Gandía, aun cuando lo llegue a ser, una vez que se verifique la anexión de los Municipios de Beniopa y Benipeixcar, es obstáculo que impide acceder a su incorporación a Gandía, ya que la Ley de Régimen Local impone para las alteraciones de términos el requisito de la colindancia, que debe cumplirse lógicamente en el momento en que se instruye el expediente.

En su virtud, de conformidad con los dictámenes emitidos por la Dirección General de Administración Local y Comisión Permanente del Consejo de Estado, a propuesta del Ministro de la Gobernación y previa deliberación del Consejo de Ministros en su reunión el día dos de abril de mil novecientos sesenta y cinco.

DISPONGO:

Artículo primero.— Se acuerda la incorporación de oficio de los Municipios de Beniopa y Benipeixcar al de Gandía y se deniega la del Municipio de Benirredrá (Valencia).

Artículo segundo.— Queda facultado el Ministerio de la Gobernación para dictar las disposiciones que pudiera exigir el cumplimiento de este Decreto.

Así lo dispongo por el presente Decreto, dado en Madrid a ocho de abril de mil novecientos sesenta y cinco.

FRANCISCO FRANCO

El Ministro de la Gobernación

CAMILO ALONSO VEGA

Imatge 1. Alineacions projectades de Gandia, Beniopa i Benipeixcar, 1954. Arxiu Històric de Gandia

Bibliografia

- AADD (2007): *L'Arxiu Municipal de Gandia: història i guia*, Ajuntament de Gandia.
- BANYULS, J. (1986): *Desenvolupament i urbanisme a Gandia*, CEIC Alfons el Vell, Gandia.
- FRASQUET FAUS, E. I GIL MONTAGUD, J. (2006): *Aproximació a la història de Benirredrà*, Ajuntament de Benirredrà.
- GARCIA-OLIVER, F. (2015): "L'últim alcalde", a *Llibre de la Falla de Beniopa. El sentiment d'un poble, 1965-2015*, Junta de Districte de Beniopa.
- NEL·LO, O. (1997): "L'evolució del poblament i el debat sobre el mapa administratiu", a *Història: política, societat i cultura als Països Catalans*, volum 11, Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
- SELFA, R. (2015): "Beniopa amb Gandia, 50 anys", a *Llibre de la Falla de Beniopa. El sentiment d'un poble, 1965-2015*, Junta de Districte de Beniopa.
- SOLER, A. (2011): *Benipeixcar, imatges i paraules per a la memòria*, Ajuntament de Gandia.
- TORRES FAUS, F. (1999): *Evolució del mapa municipal valencià*, La Xara Edicions.